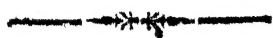

લેડીઝ કલબ તરફનો

દુકાળના સંકટનિવારણ જલસો.

(ગુરુવાર તા. ૭^{મી} માર્ચ ૧૯૧૨.)

અમદાવાદ.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ સંગ્રહ

૩૭૭૦

પ્રકટ કરનાર,

સૌ. વિદ્યાગવરી અમણલાઈ નીલકંઠ
સેક્રેટરી લેડીઝ કલ્પ.

ગ્રાન્ડીયન્ટ રોડ—અમદાવાદ.

અમદાવાદ;

જેમાસાને ચકલે ધી ' નવર ' પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
ભોમીલાલ નારણદાસ બોડીવાળાએ બાધ્યું.

ગુજરાત ,વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૩૭૭૦

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ દુડાપનો સંકેત નિવારણ
જાણકો

વિષય દે. વ. રૂ.

લોડીઝકલખ તરફનો દુકાળ, સંકટ નિવારણ જલસો.

૧.

વાહિત્રો.

૨.

ગરમી.

ગુણવંતી ગુજરાત, અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 નમિયે નમિયે માત ! અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 મોઘેરા તુજ મણિમંડપમાં આ, ઝુકી રહ્યાં અમ શીશ,
 માત મીઠી ! તુજ ચરણ પડીને, માગિયે શુભઆશિષ-અ.
 મીઠી મનોહર વાડી આ તારી, નંદનવનશી અમોલ,
 રસપુલડાં વીણતાં વીણતાં ત્યાં, કરીયે નિત્ય કલોલ-અ.
 સંત મહંત અનંત વિરોની, હાલી અમારી માત !
 જ્યજ્ય કરવા તારી જગતમાં અર્પણ કરીયે જાત ! અ.
 હિન્દુ મુસલમાન, પારસી સર્વે, માત ! અમે તુજ બાળ,
 અંતરમાં ભરી નૂવરંગે, કરિયે સેવા સહુ કાળ ! અ.
 હર પ્રભાતસમાં અજવાળી, ટાળીદે અધાર !
 એક સ્વરે સહુ ગર્જન અજવતો કરિયે જ્યજ્યકાર ! અ.
 નમિયે નમિયે માત ! અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

(અ. ૬. ખબરદાર.)

“How To Propose.”

Scene:—Jack's rooms. Time, the present. Jack Jackson is rather a capricious young man who thinks himself to be an unrivalled artist in the “Art of Proposing.” This craze has an overruling mastery over his mind. While he is rehearsing a new mode of “Popping the Question,” his friend Tom Tomson drops in for a visit; and during the course of conversation declares that he is in love with a Lady—whose name he does not give out. He goes on to say that he feels diffident as to the course he should pursue, and asks for a few hints from Jack as to how to propose to his Lady-love. Jack suggests a number of methods, all of which Tom disapproves for one reason or another. At last Jack agrees to teach Tom the great Romantic or Artistic Method, which he himself contemplates to employ shortly upon a girl who has caught his fancy. In order to give an object-lesson to Tom, Jack practises

proposing to a bolster, wrapped up in a dressing gown and endows the dummy with the name of Miss Brown. After pouring out his effusions before this novel object, he asks Tom to do the same thing over again in imitation of himself. Tom reluctantly consents, and does the proposing in the most idiotic fashion, which totally upsets Jack. In the meanwhile Tom complains that he feels quite a "perishing idiot" proposing to a dummy. Whereupon Jack undertakes to take the place of the bolster, and a funny dialogue follows. On a sudden turn of conversation they discover that they both love the same girl, one Miss Maggie Trueman. This discovery astounds them both. After a hot wordy fight which nearly ends into fisticuffs, they determine to arbitrate by asking their mutual friend Dick Dickson to settle the question. At the identical moment Dick enters the room, and they both pounce upon him and begin to explain, wrangle, and quarrel all at once, each apprehensive that Dick would be influenced by the version of the first speaker. At last it turns out that Dick

has already proposed to and been accepted by the girl for whom Jack and Tom were quarreling Dick makes them both shake hands and be friends again.

૫.

ગાયન.

- (૧) કીસ કદર મેં જો કરું, યાર બઝાઈ તેરી;
અકલ હેરાંન હય મેરી, દેખ સફાઈ તેરી.
કીસ કદર૦
- (૨) કયા કહું કીસે કહું, કોણ કરેગા આસાન;
સખત મુશ્કીલ હયે મેરે હકમેં બુદાઈ તેરી.
કી કદર૦
- (૩) યે બુદાઈ જો જહાં, બીચ નહોતી પયેદા;
તો બુદા ખાલી બી રહેતી અય બુદાઈ તેરી.
કીસ કદર૦
- (૪) રોઝ મહેશરકે મહા, પુછેગા સંખતીસેં મુઝે,
તો મયે અયે હોસ્ત, હીલાવુંગા ફહાઈસેરી;
કીસ કદર૦
- (૫) અય મહંમદ, તોરા દર, છોડકે કાંહ જાવે ગરીબ,
ખાદશાહીસે તો ખદીતર, હયે ગદાઈ તોરી.
કીસ કદર૦
-

દમયંતીસ્વયંવર.

સ્વયંવરમંડપ.

ભાટ—વાહણ છાયે સૂર્ય છુપે નહીં દીપ બુઝે ન
પતંગ ઉછાળે;

વીજળીપ્રભે કદિ ચંદ્ર દીપે નહીં, ધર્મ ચળે
નહીં યાચક આવે.

અંચળ નારના નેણ છુપે નહીં, વૈદ્ય ડરે નહીં
રોગી બતાવે.

ચિન્તાનળસુ રૂપ ઘટે નહીં, રાજપુત્રી
દમયંતી મિસાલે.

શુભ દિવસે અહીં ઈશ દયાવડે, ઠાઠે માઠે
બહુ ભૂપ પધારો,

નૃપકુંવરી પતિ યોગ્ય હવે વરી, ઘડપણુનું
તુમ સૌખ્ય વધારો.

પ્રતિહાર—રાંઝધિરાજ અયોધ્યાપતિ ઋતુપર્ણરાયની
સ્વારીપર ધ્યાન રાખો મહારાજ.

સાહેલીઓ—સ્વયંવરે આપે ભૂપં વરવે.

વિજયી શબ્દે ઋતુપર્ણ રાજકૃષિ;

લાંગો કીર્તિ વંધવે,

સ્વયંવરે.

(ઋતુપર્ણ પ્રવેશ કરે છે.)

ભીમક—આ આસને બીરાજી જીવને શાન્તિ પમાડે.
 પ્રતિહાર—મગધ દેશના મહા પ્રતાપી રાજા સુમુખ
 મહારાજનો જયજયકાર થાયો.

સાહેલીઓ—આવી સહે સુમુખની સ્વારીરે,
 જાઉં છું સ્વારીપર વારીરે— આની.
 રત્ન મુગટ શિરે, હાર મોતી ગળે,
 કાને કુંડળ તેજી ન્યારીરે— આની.
 (સુમુખ રાજા પ્રવેશ કરે છે.)

ભાટ—મહારાજ ! ભલે પધાર્યા.

ભીમક—હું આપને જોઈ બહુ ખુશી થાઉં છું.

ભાટ—(ધુન સાંભળી) પ્રતિહાર, ઘણી ધામધુ-
 મથી આ કયા રાજાની સ્વારી આવે છે ?

પ્રતિહાર—(જોઈને) નિષધપતિ પુણ્યલોક શ્રી
 નગરાજનું આગમન સફળ થયે.

સાહેલીઓ—કેવો કાન્તિએ નગ આ તેજગો દીસે,
 જગમાંહે ન બીજો રૂપાળો વસે. કેવો.
 યોગ્ય એ નૃપતિ, વર દમયંતી,
 ભાસે થળે જોકે ભાશે હશે. જગમાંહે.

(નગ પ્રવેશ કરે છે.)

ભીમક—તમારા જેવા પુણ્યલોક રાજાનાં દર્શન બહુ
 લાભકારી છે. ઝાંઘાનજી ! આદરસૂત્રપૂર્વક
 પાન ગુલાબ મહારાજાઓની સેવામાં અર્પણ કરે.
 (પાન ગુલાબ આપતાં આપતાં.)

નારઠ, ભાટ, સાહેલીઓ ઇત્યાદિ—

શુભ દિન આજનો હોંસ પુરાવે.

આવે નૃપ સઉ વરવે ઠાજે,

મહા હરખની છોળ લાવે

શુભદિન

નિષધ અયોધ્યા સોરઠ ભણીધી,

અતિનમ શશિમમ રૂપાળા આ

શુભદિન

બેઠા વસુધાપતિ ધનુષધર,

મહા પાવન આ મંડપ યાએ.

શુભદિન.

ભાટ—સુણો મહારાજ સુણો શ્રી લીમક મહારા-
જના આમંત્રણનો સ્વીકાર કરી આપ :સર્વે અહીં
પધાર્યા છે તેથી મહારાજની આજ્ઞાથી હું આપ-
નો અડુ પાડ માનું છું. રાજપુત્રી દમયંતીનું આજે
સ્વયંવર છે એ વાત આપને વિદિત હોવાથી
તે વિશે કાંઈ કહેવાની અગત્ય નથી.

પ્રતિહાર—ભાગ્યશાળી રાજપુત્રી દમયંતીનું સૌભાગ્ય
ચિરકાળ રહે.

(સંખીઓ સાથે દમયંતી પ્રવેશ કરે છે.)

સંખીઓ—

બાણી “સ્વયંવર તુજ દમયંતી,

રાજસભા સખી ભૂપે ભરીરે.

સોરઠ ઉજ્જન અંગવેગપતિ,

બેઠા ધરી તુજ આશ ખરીરે.

બાણી.

મગધ, નિષધ, મિથિલેશ્વર નરમણિ,

રમિ જેલું તનુતેજ ધરીરે.

બાણી.

દમયંતી—સખીઓ આ રાજાઓને જોઈને મને બહુ
અનંદ થાય છે.

ભીમક—મહાગુણી પુત્રી, આ સૂર્ય જેવા એક ક-
સ્તાં એક વધારે તેજસ્વી એવા રાજાઓના ગુણ
સાંભળી તેમાંથી જે તને પસંદ થાય તેનો સ્વી-
કાર કર. મારી પૂર્ણ આશા છે.

નારદ—દમયંતી, આ રાજાને તું જોઈએ છે ?
જાણે આ ઋતુમર્ષુ રાજકુંવરી છે શ્રી અયોધ્યાપતિ,
હોવાથી બહુ કર્મનિષ્ઠ સંઘના લાજે તપસ્વી અતિ,
છે જ્ઞાની ગુણવાન સત્યવચની તેજે ઝીજે ભાસ્કર;
આળ્યા છે મૃદુરક્તપદ્મસમ જે સ્વીકારવે ત્વત્કર.

દમયંતી—એવા કર્મનિષ્ઠ તપસ્વી રાજા જગન્માન્ય
છે. હું એમને જો મારા પૂજ્ય પિતા સમાન માનું
તો કાંઈ આશ્ચર્ય નથી.

ભાટ—(સ્વગત) લાગ્યા હો હાથ ઘસવા ! મોટા
ઉપરજ પહેલી ધાડ પડી ! જોઈએ હવે શું
બને છે.

નારદ—રાજપુત્રી જુઓ આ મગધ ' દેશના રાજા
મહા કુલીન, મોટા પરાક્રમી અને બહુ ગુણવાન
છે. શો એમના રાજ્યનો વિસ્તારને શો એમની
પ્રજાનો એમના ઉપર પ્રેમ ! ખરેખર આ પૃથ્વી
ઉપરનાં અનેક અમૂલ્ય રત્નોમાંનું રત્ન છે.

દમયંતી—યોગ્ય કહ્યું, એઓ વંદનને પાત્ર છે.

ભાટ—(સ્વગત) આંતો ગણેશ પૂજનું પ્રથમ વ-

દન છે ! આવો એ પણ તાહકા પડી ગયા.
 શશિકળા—(એકને દેખાડીને) તે મહા પ્રતાપી
 રાજા બેઠા છે તે કોણ છે તે તું જાણે છે ?
 હમયંતી—ના સાહેલી, હું નથી જાણતી અને જા-
 ણવા ઇચ્છતી પણ નથી.

સોરઠ દેશનો રાજા—એમાં પણ આપણું કાંઈ વ-
 ળશે એમ લાગતું નથી. કારણકે અહીં કાંઈ
 જુદાજ પ્રકારનો રંજ દેખાય છે.

ભાટ—(સ્વગત) વળશે વળશે બીહો નહીં. પણ
 જરા ઠાઠમાઠ અને ભપકામાં બેસે ત્યારે કેને !
 ઠીક એમનો પણ નીકાલ આવી ગયો.

નારદ—હમયંતી, આ સોરઠ દેશના રાજા મહા
 પ્રતાપી છે. શત્રુથી અજીત છે. એમનું રાજ્ય
 વિસ્તીર્ણ અને સુખી પ્રજાથી વસાએલું છે.

હમયંતી—એ મારા ભાઈને હું પ્રણામ કરું છું.

ભાટ—(સ્વગત) વાંહ ! કેવું એમનું મોટું ભા-
 ગ્ય ! એઓ તો મહા દેવીના ભાઈ બની ગયા !
 વાહવા ! વાહવા ! વાહવા !

નારદ—આ ઉજ્જનના રાજા પણ તેવાજ પ્રતાપી
 શરવીર અને નીતિસંપન્ન છે. આ મિથિલા-
 બીશ પણ સર્વ પ્રકારે બહુ માન્ય છે.

હમયંતી—ભાણું નમાવે છે.

એક રાજા—અરે આતો ફાકટનાં વંદનનાજ સત્કર-
 રથી સર્વેને પતાવવા માંડે છે.

ભાટ —તો બીજું શું કરે, જેમ દેશ તેમ વેશ. (સ્વગત) જેવું પાત્ર તેવું દાન. પડતા મુક્યાથી પેટમાં બળાપો છુટે તેમાં નવાઈ શી !

દમયંતી —પણ સખી, નિષય દેવાના રાત્ર ક્યાં છે ? તેઓ તો કાંઈ જોવામાં નથી આવતા !

શશિકળા —પ્રિય સખી (જોઈને) આ શું ! તે બેઠા છે.

દમયંતી —હા, ખરે તેવાજ છે (બીજી જુએ છે.)

નારદ —દેવી છબી શું જુએ છે. એ નિષયદેશના રાત્ર નજ છે. એ તા રૂપ ગુણનું વર્ણન જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે.

(દમયંતી ખુશી વરમાળ પહેરાવવા બધ છે. બીજા આર પુરુષો નજ જોવા જોઈ વિરમય પામે છે.)

દમયંતી —ખરે, આશું ! વરમાળ કોને પહેરાવું ! સખી, અહીં તો બીજા આર નજ જોવામાં આવે છે, એઓ કોણ ?

અર્વા —(જોઈને) શો ચમત્કાર !

ભાટ —ખરેખરે આ પાંચે જાણુ નજરાત્ર જોવા છે. તેમનું રૂપ પોશાક ઇત્યાદિ એક બીજાને ઘણું કરીને મળતા છે.

દમયંતી —પિતાજી ! આ શી નવાઈ ! એકને બંદલે પાંચ નજ.

નારદ —(સ્વગત) હવેજ જોવાની મંજ પડશે. ઈન્દ્ર-બાળા ઠીક પથરાઈ છે.

ભીમક—પુત્રી, આમ ગભરાય છે શું ! જરા ધીરજ
ધરજ હમણાં ખુલાસો થશે.

રાજા—(સ્વેગત) એને ઠીક શિક્ષા થાય છે. એ
કને પિતા બનાવે છે. એકને ભાઈ બનાવે છે.
કોઈને વંદન કરીનેજ પતાવે છે. ત્યારે પ્રથમ-
થીજ કાં નહીં કહ્યું કે એ નગનેજ વરવાની છે,
કે ફાકટ ઘણા ખાતા અહીં વેર આવતે નહીં.

ભાટ—ખમા, ખમા, બાપુજી. ગરમ થયો તો ન-
કામું રગત બળશે. એ તો જે ભાગ્યશાળી હશે
તે વરશે. તમે બધાજ વરવાની ઉલટમાં આવ્યા
છો પણ કાંઈ એક સ્ત્રીથી બધાને વરાય !
રજુશ્વેત્રમાં શરીર હોય તેનેજ માટે નગારાં
વાગે છે.

દમયંતી—રે પરમેશ્વર, આ શો પ્રસંગ ! આ
કેવો મારી અ.શાનો ભંગ ! હવે હું શું કરું !
હે મારી કુળદેવતા, હે જગતની માતા ! આ
સમયે તું મારી વહારે ધા. (ઘુટણે બેસી.)

પ્રમટે, હંરવે, સરવે ભ્રમ એ,
તું માય દયાધન એ સમયે— પ્રમટે
પડી ભૂલ સમૂળ ન કાંઈ સુએ,
જગદંબ અતિ મુજ જીવ મુએ;
તુજ વીણ હવે દુઃખ કોણ હરે
નગ સજ વરી કયમ આથ પુરે— પ્રમટે
(બેહોશ પડે છે.)

(અંતરીક્ષથી દેવી પ્રત્યુત્તર દે છે.)

સાવધ થા, સતિ દમયંતી, સાવધ થા.

સાવધાન, સાવધાન, સાંવધાન—સાવધ થા.

હૃદય આર્દ્ર માહરં તુજ આર્ત રવ સુષ્પી,

નૃપતિ પંચ મધ્ય ને તું દલિ દે ફરી,

નેત્રહસન દેહછાય જેહની પડી,

એજ રાજ નળ છે તું વરી લે,

અન્ય કપટવેશધારી—સાવધ થા.

દમયંતી—દેવી ! હું આપનો ગહુ પાડ માતું છું.

આમાંથી તો કોઈનાં પાંપણ હાલતાં નથી.

પુંપવતી—અરે, આ શું પાંપણ હાલે છે ને છાયા

પણ પડેલી નેવામાં આવે છે !

દમયંતી—અરે હા, એજ મારા પ્રિય નળ.

(નળરજને ગળે વરમાળ અર્પણ કરે છે.)

શવે—ગમે આજ ખચિત આ ધન્ય સુદિન.

જોઈ નૈવધ ગળે વરમાળ સુમન— ગમે.

થાઓ સુખી આ દમયંતી સુંદર,

થજો ઇશ કૃપે આ સફળ વચન— ગમે.

(આકાશમાંથી પુષ્પવટિ થાય છે)

૭.

ગરબી.

વસન્ત રૂતુ ખીડ્યો વનમાં.

હાંરે વસન્ત રૂતુ ખીડ્યો વનમાંરે.

મોટી ખુશી મારું મનમાં.

વસન્ત૦

દેશમાં વાગ્યો સુધારાને ડંકો,

શુભ થયું એજ શુકનમાં. હાંરે,

ધરણીમાં થઇ છે કુધારાની કુમતિ,

ગમતી સફાઈ ગગનમાં—હાંરે—મોટી.

૧.

આજ પ્રજા તો સ્વતંત્રતા પામી,

વદનથી વદતાં વચનમાં—હાંરે.

બાગમાં પુલ બહુ વિધ પુલીઆં

પુલ ફેલાઈ છે જનમાં—હાંરે—મોટી

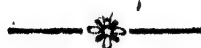
૨

ઘેર ઘેર ઓરછવ અતિ ઘણા થાયે,

ગાય છે ગીત ગાયનમાં—હાંરે.

રંગ ઉમંગે થયો મુખ રાતાં,

હોય જેમ હોરી ખેલનમ —હાંરે—મોટી. ૩

૮.

ગાયન.

મોહન આઈ તે,

પ્રીજ રીત ન્યારી;

પ્રીજ રીત બસકીનો.

મોહન આઈ તે.

જાની માયા જગત નચાવત .
 તોય ન પાવત, ગોપેરાની. મોહન આઈ તે.
 જાકી ચરણ રજ
 પ્રહ્લાંડકુ દોલે
 સુરજ બગાસે, વારે દાહુ
 સુરદાસ મદન મોહન
 ઉનપે અતિ નેન પ્રણામ.
 તનગત મનગત ઊરના સામાન. મોહન આઈ તે.
 આઈ સમદન મોરા (૩)
 સરખત કે માતભરાએ (આઈ)
 યા સમદન હાથીકો ભાવે (૨)
 લાંબો પોહલો ચુરો,
 રંગ રસીલો આર તટકીલો,
 હાથી દાંતકો ચુરો. (આઈ) (૩)

નવાખ સાહેબની મુંલાકાત.

(રા. રા. રમણભાઈ મહિપત્રરામ નીલકંઠ, ખી. એ.
એલ એલ. ખી.)

પ્રવેશ ૧૦.

રથલ—નવાખસાહેબની કચેરી.

પાત્રો—નવાખસાહેબ, હજુરીયા અને પાછળથી દુભાષીયો.

હજુરી—પાંચ રોજસે શહેરમેસે ધૂંવા નીકલતે હય વે
કયા હોગા ?

હજુરી—શાયદ, આગ ન હોવે ! આગ હોવે તો ખુઝાની
ચાલીએ.

નવાખસાહેબ—તુમકુ એભી ખબર નહિ કે આગ દુસરી
ચીજ હય, ઔર ધૂંવા દુસરી ચીજ હય ? ધૂંવા
ખુઝાના એ આપના કામ નહિ હય.

હજુરી—નવાખસાહેબ ખરાબર ફરમાતે હય. આગ હાંસે
દીખતી નહિ તો કીસ તરેહસે કહે સકતે હો કે
આગ હય ?

હજુરી—ઇનકી અકલ હી એસી ચલતી હય. ગઇ
સાલ આ ફકીરને આંકે કંદા કે શહેરમે
તલાવમે સવા મન સુન્ના હય. તો નવાખસાહેબને
બીસી લોકકી પાસ તલાવ ખાલી કરવાયા—સુન્ના

કુછ નીકલા નહિ. તખ ઓ. જનાખ કહેને લગે કે
પહેલેસે તલાવમે પેઠ કે દેખના થાં કે તલાવમે
ચુત્રા હય યા નહિ.

હજુરી—નાહક તલાવમે પેઠના ચૌર શરદીસે
હૈરાન હોના ઓ અકલ કહાંસે લાયે ?

હજુરી—ભીસ્તી લોકકું કીતને રપયે દીયે ?

નવાખસાહેબ—રપયેકી તો ખખર નહિ લેકીન ફસ
કરોડ પેસે હુવે ઐસા કાઈ કહેતા થા;

હજુરી—એકં રપયેમે કીતને પેસે હોતે હય ?

હજુરી—મુઝકો તો માલુમ નહિ.

હજુરી—મેરેકુંભી ખખર નહિ.

હજુરી—ગામમેસે કોઇ બનિયે કે લડકેકું બુલાઓ; તુરત
ગીન દેગા. ઓ કુછ અપના કામ હય ?

હજુરી—બેશક નહિ. અપને જૈસે કાળીલ, આલીમ,
તરખીયતવાલે લોક રપયેકે પેસે ગીનનેકું
બેઠે ?

નવાખસાહેબ—ઐસે હીસાખી ઇતમવાલે આદમી હમેરે
વહાં હોનાભી નહિ ચાહીએ. ઓ શીરંગી લોકકી
જખાન જનનેવાલેકું તો સારે મૂકમે દાખલ
હોનેકાભી હુકમ નહિ.

હજુરી—સિરફ વો દુબાષીયા તો કય.

હજુરી—ઉસકુંભી ગામડેમે રહેનેકા હુકમ હય. કયા કરે
કભી કભી ઉસકી જરૂર પડતી હય.

નવાખસાહેબ—ઓ દુબાષીયેકું સરહદપર એકં અંગ્રે-
જકી પાસ અભી ભેજ હય. યુરોપીયન કહેતા
હય કે મેં મુસાદિર હું, ચૌર નવાખસાહેબકી મુ-

લાકાતકા ઇતેજ્જર હું. દુભાષીયે કે સાથ હુકમ
બેજ કે હદમેં દાખલ મલ હોના. ફિર દુભાષીયા
પેગામ લેંડર આયાં યે અંગ્રેજ બેપારી નહિ હય
ઔરે રાજકી ખટપટમેં નહિ પડતા, તો જવાબ
બેજ કે નવાબ સાહેબ શીરંગી લોકમેં ફેર નહિ
સમજતે.

હજુરી—દુભાષીયા હી આતાં હય.

(દુભાષીયો પ્રવેશ કરે છે.)

દુભાષીયો—(સલામો કર્યા પછી). અંગ્રેજ મુસાફર ખુદા-
વિંદ નવાબસાહેબને અરજ કરે છે કે હું બહુ
ખતખતતાં જાહુનાં ખેલ કરી જાણું છું માટે ખુ-
દાવિંદે એક વખત મહારી મુલાકાત લેવી જોઈએ,
અને વાત કરતાં મહારી દાનત સાફ જણાય તો
પછી મને ખેલ કરવા બોલાવવો. હેરતબરેલા
જાહુના ખેલ થાય છે.

નવાબ—અચ્છા, દશ રોજ પીછે આને દો.

પ્રવેશ બીજો.

સ્થલ—અંગ્રેજ મુસાફરનો ઉતારો.

પાત્રો—યુરોપીઅન મુસાફર અને દુભાષીયો.

યુરોપી—Well, Interpreter, does the Nawab
Saheb still distrust an English peer
who seeks nothing but the honour
of an interview with an Indian
prince?

(* ટીકા. દુભાષીયા. એક હિન્દુસ્તાનના રાજા.
સાહેબની મુલાકાતના માન વિના બીજા કશાની

જેને આશા નથી તેવા અંગ્રેજ અમીરના ઉપર
નવાબ સાહેબને હજી પ્રભુ બરેંસો પડતો નથી ?)

દુભાષીયો—No my lord. Your gold not
given me invain. Nawab Saheb
says yes. Here is Parvanah.

(ના, સાહેબ. તમે મને બક્ષીસ કંઈ નેકામી
આપી નથી. નવાબસાહેબ હા પાડે છે. આ
રહો પરવાનો.)

યુરોપીય—That is fortunate. When do we go ?

(એ ઠીક થયું. આપણે ક્યારે જઈશું ?)

દુભાષીયો—In ten days.

(દસ દિવસમાં.)

દુભાષીયો—(સ્વગત) સાહે છે કે દરબારમાં બીજું કોઈ
અંગ્રેજી બોલતું નથી. નવાબસાહેબ બોલશે કે
બહુગર છે, અને મુસાફર બોલશે કે મહારે
મુલાકાત થઈ.

પ્રવેશ ત્રીજો.

સ્થલ—નવાબસાહેબની ડ્યેરી.

પાત્રો—નવાબસાહેબ, હજુરીયા, અંગ્રેજ મુસાફર,
દુભાષીયો વગેરે.

યુરોપીય—An Englishman presents his
salutations to His Highness, the
Nawab Saheb, and prays that his
salutations be accepted. The king
of my country is a friend of the
Nawab Saheb, and not an enemy.

(એક અંગ્રેજ ખુદાવિંદ નવાબસાહેબને કુરનસ કરે છે, અને અરજ કરે છે કે તેનો અંગીકાર કરશો. મહારા દેશના રાજા નવાબસાહેબના દોસ્ત છે, દુસ્મન નહિ.)

દુલાખીયો—આ નોકર નામદાર ખુદાવિંદ નવાબસાહેબને કુરનસ કરી પણે લાગી ધૂળ ચાટે છે. મારા મૂલકમાં પણ નવાબસાહેબનો જ અમલ ચાલે છે, અને મારે રાજા નવાબસાહેબનું નામ માંજળીને કપે છે.

નવાબ—સચ હય. તુમારે 'મૂલકમે' ચિડિયાં હોતી હય ?

દુલાખીયો—Your country from here how far? (તમારો મૂલક અહિંઆંથી કેટલો દૂર છે ?)

યુરોપી—The route we come by is about fifteen or seventeen thousand miles. But if there were a direct route it would be four to five thousand miles.

(જે રસ્તે ચાલે અને અમે આવીએ છીએ તે લગભગ પંદર કે સત્તર હજાર માઇલનો છે. પરંતુ જે સીધો રસ્તો હોય તો તે ચાર કે પાંચ હજાર માઇલનો થાય.)

દુલાખીયો—ચકલીઓ અમારા દેશમાં ઘેણી થાય છે, અને નોકર ચકલીના ખેલ કરી જાહે છે, ચકલીઓ તોપ ફાડે છે.

નવાબ—વીહ ! અજબ ! તુમ મુરઘે લડા સકતે હો ?

દુલાખીયો—You coming here what time felt ? (તમને અહિંઆં આવતાં કેટલો વખત લાગ્યો ?)

શુરોપી૦—It took me about seven months.
With favourable winds, however, six
months would have been enough.

(મને લગભગ સાત મહિના લાગ્યાં. પણ
જો પવન અનુકૂળ હોય તો છ મહિના બસ થાય.)

દુભાષીયો—હા, ખુદાવિંદ, મુસ્લિમ લગતી શકું છું. સાપ
અને નોળીયાને પણ લગતી શકું છું. નોળીયાએ
મારેલા સાપને જાદુના જોરથી જીવતો કરી શકું છું.

નવાબ—તુમારે મ્હકમેં ઘોડેડા બચ્ચા અંડેમેંસે હોતા
હય એ જાત સચ્ચી ?

દુભાષીયો—You coming here, in the road,
where where travelled ?

(તમે અહિંઆ આવતાં ક્યાં ક્યાં મુસાફરી કરી ?)

શુરોપી૦—I came direct to this country in
a sailing vessel. I landed at Madras,
and I have visited every one of
the kingdoms of the south. After
making a tour all over this province,
I intend going north.

(હું પરમાર્યો આ દેશમાં જ દહાણમાં આવ્યો.
હું મદ્રાસ ઉતર્યો, અને દક્ષિણનું દરેક દરેક રાજ્ય
જોઈ આવ્યો. આ પ્રાંતમાં મુસાફરી કર્યા પછી
હું ઉત્તર તરફ જવાનો ઇરાદો રાખું છું.)

દુભાષીયો—ઘોડાનું ઇંકું કોળાથી કંઈ મ્હોડું, પણ રંગે
ઘોળું થાય છે. મદ્રાસમાં એવાં યાડાં ઇંડાં આવ્યાં
છે. ઘોડી એ ઇંડાં સેવતી નથી પણ પાણીમાં
મૂડી આવે છે એટલે મગરી સવે છે.

નવાખ.—તબં તો વો બડીઅતરેકી જાત સમ્મી નીકળી.
બહિઆરેકું એકે ગામં ઇનામ દે દેના. તુમ જન-
દુસે દુસરા ક્યા કર સકતે હો ?

દુભાષીયો—In travellidg many difficulties
must be fallig on you. Expense
also must be becoming From what
purpose you travel ?

(મુસાફરીમાં તમારા ઉપર બહુ મુશ્કેલીઓ પડતી
હશે ખરચ પણ થતું હશે તમે શા હેતુથી મુ-
સાફરી કરો છે ?)

કુરોપીઠ—I travel in order to gather
knowledge and information. Of course
travelling in strange lands has its
difficulties. But that does not
disappoint me, you cannot see
countries without trouble and expenso.

(હું જ્ઞાન અને માહિતી મેળવવા માટે મુસાફરી
કરું છું. એક, અનુજ્ઞા દેશમાં મુસાફરી કરવામાં
મુશ્કેલીઓ તો નહીં જ, પરંતુ તેથી હું નાકામે
થતો નથી. મુશ્કેલીઓ અને ખરચ વગેરે કંઈ
દેશો જોઈ શકાય નહિ.)

દુભાષીયો—નજરમાંથી કંઈ છું. કરમડામાં જેસી નાળયા-
માંથી નીકળી જાઉં છું. ટુંકમાંથી કાપીને ઉઘો
ઉરાડું છું. અંગુઠો ધસીને મહેલ ઉઘો કંઈ છું.
લાકડાના પુતળા પાસે માણસની બોલી બોલાવું
છું માણસની માખી બનાવી દઉં છું, અને

પાછો માણસ કરે છું કુતરાની . પુંઝી કાપી
તેમાંથી સસકું કઢાડી આપું છું.

નવાબ - ક્યા તાજુગી ! કબીમે સે લખોટીયાં ઉડા સકતે હો ?
હુસામીયો—In your country coins made of
what ?)

(તમારા દેશનાં સીકા શાના થાય છે ?)

યુરોપી—Of silver as well as of gold. Here
is a gold coin with a portrait of
His Majesty the king of my country
stamped upon it

(હમાના તેમ જ સોનાના. આ રહ્યો એક
સોનાનો સીકા. એના ઉપર અમારા દેશના રા-
જાની છબીની છાપ છે.)

હુસામીયો—લખોટીઓ ઉડાવી દઉં છું, અને આવા
સીકા તાજાબંધ પેટીમાંથી ઉડાવી દઉં છું. પેટી
આલી હોય છે તો બરી પ્રથુ દઉં છું.

નવાબ - રીંછે સાથ કુસ્તી કર સકતે હો ?

હુસામીયો—How many your king's army-
men ?

(તમારા રાજાના લશ્કરી માણસો કેટલા ?)

યુરોપી—Well, the fact is His Majesty
has not the power to keep a stand-
ing army. But he can raise as large
an army as he needs whenever he
has to make war with any of his
enemies,

(ખરી વાત તો એ છે, કે અમારા રાજાને કાય-
મનું લશ્કર રાખવાની સત્તા નથી. પરંતુ જ્યારે
તેમના કોઇ હુકમનો મામે લડાઇ કરવાની હોય
છે ત્યારે જેવડું લશ્કર જોઈએ તેટલું તૈયાર કરી
શકે છે.)

હુભાષીયો—કુસ્તીમાં તે આપનો ગુલામ એકો છે. નવા-
ળ સાહેબને જોવા મન હશે તો મ્હાફ નશીબ
ઉઘડી ગયું એમ માનીશ.

નવાળ—ખંદરકા ખેલ કરતે હો ?

હુભાષીયો—What religion your king keeps ?
(તમારો રાજા કયો ધર્મ પાળે છે ?)

યુરોપીયો—The Christian Religion. The king
and his subjects are the followers
of Jesus Christ.
(ખ્રીસ્તી ધર્મ. રાજા અને પ્રજા ઇસુ ખ્રીસ્તના
અનુયાયીઓ છે.)

હુભાષીયો—વાંદરા રમીડું છું. નવાળસાહેબ જે ખેલ કર-
માવે તે કરી બતાવવાની બંદો તાકાત રાખે છે.
નવાળ—દૈએ, કુતો ઓર મુદ્દે કે માફક અગાજ કર સ-
કતે હો ?

હુભાષીયો—In your country agriculture
more or trade more ?
(તમારા દેશમાં ખેતી વધારે કે વેપાર ?)

યુરોપીયો—Formerly agriculture was the
main occupation of the people.
Then gradually people engaged in

foreign trade. Even now trade continues to preponderate.

(આગળ ખેતી એ લોકોનો મુખ્ય રોજગાર હતો. સારપછી ધીમે ધીમે પરદેશના વેપારમાં લોકો જોડાવા મંડ્યા. હમણાં પણ વેપાર વધતો જ ન્નય છે.)

દુભાષીયો—જાત જાતનાં પંખી અને જાનવરનો અવાજ જાંદો કહાડી શકે છે અને તેમને બૂઝાવામાં નાંખી તેમનો જમાવ કરી શકે છે.

નવાબ—તમારા ખેલ કલ જતાઓ. કચેરી બરકે દેખેગે.

દુભાષીયો—If any convenience wanting to you, you speak to the interpreter.
(જો તમારી સગવડમાં કોઈ જાતની ખામી હોય તો તમે દુભાષીયાને કહેજો.)

શુરોખીં—I am highly obliged to the Nawab Saheb. There is nothing that I want at present.

(હું નવાબસહેબનો બહુ આભાર માનું છું. હાલમાં મારે કશાની જરૂર નથી.)

દુભાષીયો—ખેલ કરવાનો મારો સામાન આપની હસ્તી બહાર છે. તે લાવીને હું હાજર થઈશ.

નવાબ—બહુત અરજા. જરૂરી આના.

દુભાષીયો—This interview has been a great pleasure.

(તમારી મુલાકાતથી હું બહુ રાજી થયો છું.)

પ્રવેશ ચોથો.

સ્થલી—અંગ્રેજ મુસાફરનો ઉતારો.

ખાત્રો—અંગ્રેજ મુસાફર અને દુલાખીયો.

યુરોપીય મુસાફર—Interpreter, the interview was a delightful surprise to me. If you look at the Nawab Saheb and his courtiers. you think they have just risen from sleep, and are going to sleep once more. But how false are outward appearances ! The Nawab Saheb asked me highly intelligent questions. He is a shrewd and well-informed ruler, and is anxious to acquire information

(દુલાખીયા । આ મુલાકાતથી મને બહુ સારું દાર્શનિક થયું. જે લોકો નવાબસાહેબ અને તેમના હજુરીયા તરફ જુઓ, તો જાણી તેઓ હમણાજ ઉઠી ઉઠ્યા હોય અને તરતજ ફરીથી ઉઠી જવાના હોય એમ દેખાય છે પરંતુ બહારનો દેખાવ કેવો છેતરે છે ! નવાબસાહેબે મને બહુ હે શિખારીબંધી પ્રશ્નો પૂછ્યા, તે એક કાબેલ અને બહુશુભ રાજા જણાય છે, અને માહિતી મેળવવા ઇતેબાર છે.

દુલાખીયા—Don't forget your interpreter, my lord.

(સાહેબ ! આપના દુલાખીયાને ભૂલી જશો નહિ)

યુગે.પોત—Oh! I cannot forget you. You are a clever and useful man. A modicum of grammar would do you much good, and do not have the impression that English travellers carry about with them millions.

(આહા! હું તમને ભૂલી શકું એમ છે જ નહિ. તમે બહુ હોશિયાર અને ખપના માણસ છો. વ્યાકરણનું વધારે જ્ઞાન મેળવશો તો તમને લાભ બહુ થશે, અને મનમાં એમ ન રાખશો કે અંગ્રેજ સુમાદરો લાખખો રૂપિયા માથે લાવે છે.)

૧૮.

ગાયન.

(રાગ-કેઠારો.)

મોંઘેરી મહારી ભસ્તભૂમિ—
જનસેવન થકી દોડું આર્ય સુંદરી. મહાસીં
પ્રગટી આ લેખનબુદ્ધિ કંઈક ચરધી
હૃદયે ધારી મેં કંઈક વર્ણથી
અર્પણ કડું તુજ ચરણે અતિ હર્ષથી
મુજ-ભારતનાં યુવક યુવતિ. મહારી.

૧૧.

ગરબી.

કેઈ દુખ લો દિલરંગી,

કેફી પીએ કસુંબલો, ગાંજો પીએ અબુધ,
 દારૂ દીવના પીએ, દાન પીએ દુધરે. હારે. કાંઈ.
 એક અમીરસ દેવનો ખીજે રસ છે પ્રેમ,
 ત્રીજો રસ ગોરસ બલો, પીધે કાયા હેમરે. હારે. કાંઈ.
 (વિક્રમ ચરિત્ર.)

૧૦.

આયન.

(રાગ-એલાપ.)

હમારે નિરંધન કે ધન રામ,
 નીરંધન કે ધન રામ. હમારે
 ચોર ન હોવે, ઘટકું ન આવે,
 ધાર પડે આવે કામ. હમારે
 સોવત ખચેડત, બગત ઉડત,
 જપું હરહર નામ. પ્રમારે
 દન દન હોતે, સજાયે સજાયે,
 ખુટત નહીં એક દાંધ. હમારે
 ઠાકોર ચલે, નગર દવારે,
 પામ નહીં બદામ. હમારે
 કહેત કમીરા, સુન ભાઈ માધુ,
 પ્રારમ્ભકો નહીં કામ. હમારે
 નિરંધનકે ધન સમ.

શકુન્તલાની વિદાયગીરી.

શકુન્તલાની સખીઓ—શકુન્તલા ! અમે કેઈ દિ-
વસ આમૂષણ પહેરી જાણ્યાં નથી પરન્તુ અમને
ચિત્ર કાઠતાં આવડે છે તેથી તારે અંગે અમે
ખરોખર આમૂષણ ઘાલી શકીશું.

શકુન્તલા—ખડેનો એમ કેમ બોલો છો ! તમારી
અનુરાધ મારા જીવનમાં છે. (બંન અલંકાર
પહેરાવે છે.)

કાશ્યપ—(શકુન્તલા લાણી જોઈ દુઃખી થઈ કહે છે.)
મારો કંઈ દુઃખો આંસુએ.
વિદાય કરું છું શકુન્તલાને
પતિગૃહે એ વિચારે— મારો.
વનવાસીને આ દુઃખ થાયે,
સંસારીને વિશેષે— મારો.

જિતમી—પ્રેતા, આ આંખમાંથી આનંદનાં આંસુ વ-
હ્યાં જાય છે તે તારા ચિત્તાને પામે લાજ.

શકુન્તલા—(શરમાઈને) પિતાજી પામે લાગું છું.

કાશ્યપ—પ્રેતા, પતિને ત્યાં ઘણું સુખ જોજે. આ
અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરે. આ પવિત્ર વર્ણ તારી
રક્ષા કરે. હવે તું હિંમી રહે. (આમ તેમ જો-
ઇને) શકુન્તલાદિક શિષ્યો કયાં છે !

શિષ્યો—મગવાન ! આ અમે પાસે જ છીએને.

કાશ્યપ—આ તમારી ખડેનને માર્ગ બતાવો.

શાડંગરવ—આમ આવ બહેન આમ. (બધા
તેની સાથે નીકળે છે.)

કાશ્યપ—અહો સમીપનાં તપોવનનાં તરૂંવરો ! ત-
મને અતિ પ્રિય ગંભીર તમારી સખી સાક્ષરે
જાય છે તેને જવાની આજ્ઞા આપો.

અનુમત ગમન વિશે રૂઢી શકુન્તલાને હે છે !
તરૂં સઘળાં બનવાસનાં, બન્ધુજન છે એજ,
કાંકે કોકિલ શબ્દથી એજ પ્રમાણે આજ !
પ્રત્યુત્તર લીધો મળી સહુએ એને કાજ.

(આકાશમાં)

માર્ગે સરોવર મનોહર ક્યામ જોતી,
લીલાં બનેલ છમ પંકજ ખીલવાથી,
જતાં ખમ્બુસ અતિ શીતળ વૃક્ષ છાયા,
મધ્યે થજો ફિરણ સૂર્ય તણાજ આછા;
થાજો, વળી, કમલપુષ્પ તણી રજોને
તુલ્યે સુવાસિત એને મૃદુ ધૂળ એને,
મિર્વિદ્નથી પવન મન્દ વિશેષ વાજો.
કલ્લોલમાં યુવતિમાર્ગ સમામ જાજો.

ગૌતમી—એટલું સહવાસને લીધે પ્રિય થએલા તપો-
વનના આ દેવતા પણ તેને જવાની આજ્ઞા દે છે.
માટે તેમને પ્રણામ કર.

શકુન્તલા—(વનદેવતાને પ્રણામ કરી) પ્રિયવદા હું
મારું પતિને મળવા આતુર, થઈશું તો પણ
આશ્રમ છોડતાં મને એટલું દુઃખ થાય છે કે
મારા પગ ઉપડતાં નથી.

પ્રિયવદા—તારા વિયોગથી તપોવનની પણ એજ
અવસ્થા થએલી દેખાય છે.

શકુન્તલા—(સંભારીને) હાહ મારી લાડકડી વન-
જ્યોત્સ્નાને ભેટી આવું!

કાશ્યપ—હા, હા, આ જો તારા જમણા હાથપર
પાસેજ તે છે. હવે રસ્તે પડ.

શકુન્તલા—(સખીઓને) બહેનો હવે આ વેણની
તમને સુપરત કરું છું;

બાને—પણ અમારી સોંપણ કોને કરી જાય છે.
(રડે છે.)

કાશ્યપ—તમારે બાનેએ તો શકુન્તલાને ધીરજ આ-
પવી જોઈએ.

શકુન્તલા—પિતાજી આ મારી લાડકવાઈ હરણી વિ-
આય ત્યારે કોઈની જોડે મને એ શુભ વર્તમાન
કહાવજો.

કાશ્યપ—ઠીક નહીં વીસડું.

શકુન્તલા—(પાછળ તણાતી હોય તેમ પછવાડી
જોઈને) અરે કોણ આ મારા છેડા તળે ભરાઈને
આવે છે! (પાછળ જુએ છે.)

કાશ્યપ—રડયું મુખે કુશતાઈ અણિથી પડેલ

ધા રૂઝવા અમલ ઇંચુદિ કેડું તેલ;

સમો મુઠી ભર વળી હઈને ઉછેરી,

એ પુત્રી તુલ્ય હરણી નહીં જાય છોડી.

શકુન્તલા—(હરણીને) તારી સોજાત મુકીને જાઉં
છું તો મારી પાછળ કાં આવે છે?

જા તું તપોવનમાં, બાળ,

શિશુ આવે તું પાછળ મારી,

છે તું મસી હાહના મનમાં.

બાળ

જન્મ થતાં તુજ તુજ જનની ગઈ,
આ સ્થળમાં તુજને છોડીને,
મેં પામીતી 'લાડ' કરીને,
અડચણ નહીં પડશેરે.

બાળક..

(રડતી આગળ આવે છે.)

કાર્યપ—

રડી રડીને તવ નેત્ર સુકાયાં,
અશ્રુધરી સહુ અંગ બીજાયાં;
પાંપણ આંસુથી પુર્ણ બરાયાં,
અથડાઈશ તું માર્ગ જતામાં.

મોહપાશ છેડી શીઘ્ર ગમન કર.

શાડર્ગસ્થ—રનેહીને જળાશય સુધી વળાવવા જવું
એવો સંપ્રદાય છે. આ સરોવર કાંઠે છે અને
સન્દેશે કહાવવાનો હોય તે કહીને આપે અહીંથી
પાછા ફરવું જોઈએ.

કાર્યપ—(મનમાં) દુષ્યંત રાજાને મોગ્ય કેવો
સન્દેશે કહેવડાવીએ વાડ! (મનમાં ચિન્તન
કરે છે) અરે શાડર્ગસ્થ! શકુન્તલાને આગળ
કરી 'માડ' નામ હઈ આ પ્રમાણે કહેલું:—

તું છે ઉંચ કુલીન સંયમધના છીએ અમે બાણજે.
પુત્રીએ તુજ પ્રીત ઝાંધી છ સગાં વચ્ચે નથી માનજે.
તેથી રાણી બીજ સંમાન ગણજે રે ભૂપ તું એહને,
ભાગ્યાધીન ભવિષ્ય છે પછી સગાં બોલે નહીં કેહને.

શાડર્ગસ્થ—એ પ્રમાણે રાજાને કહીશ.

કાર્યપ—મેટાં તને પણ એક શીખામણ કહેવી છે
તે કહું છું; અમે સદા અરણ્યમાં રહીએ છીએ તો
પણ આ સંસારની રીતભાતથી અમે બાણીતા છીએ.

માટેરાંની તું કરજે સેવ, શોકશું ધરવી. સખીસમ ટેવ,
પ્રીત ઉતારે જદાપ નાથ, કોપતી કુદિ નવ તું પતિ સાથ.
ભાગ્યોદયમાં તજજે ગર્વ, દયા કરવી સૈવક પર સર્વ,
એના ચાલતી શુદિણી થાય, કુળકંટક ખીજી દેખાય.

ગૌતમી—એમ આ બધું કાળજમાં કોરી રાખજે.

કાશ્યપ—હવે તારી બેનપણીએને છેલ્લી વારકી લેતી
લે કે એમે જઈએ.

શકુન્તલા—પિતાજી મારી પ્રાણ સખીઓ પણ
અહીંથી પાંછી જવાની કે ?

કાશ્યપ—હા ! એઓને પણ પરણાવવી છે માટે એ-
મણે તારી સાથે આવવું યોગ્ય નથી. ગૌતમી
તારી સાથે આવશે.

શકુન્તલા—(હુઃખથી કહે છે) હે મારા પ્રિય
પિતા તમારી પાસે ઉછરેલી હું તે તમારાથી
દૂર દેશ જઈ મારા પ્રાણ કેમ રહેશે ?

કાશ્યપ—પુત્રી આમ ગભરાય છે કેમ ? તારા ભ-
ત્રીના ઘરમાં ગયા પછી અમને સંભારવાનો
પણ અવકાશ નહીં મળે.

શકુન્તલા—(નમન કરીને) પિતાજી હું આસા
માનું છું.

કાશ્યપ—તારી મનકામના ધૂણું થાઓ.

શકુન્તલા—(સખીઓ પાસે જઈને) પ્રિય સખીઓ
મને સાંથે આલિંગન આપો. તમારું દર્શન હવે હું
લેલ છે. મારા પુત્રની તમારી મમતા એકી ના કરતાં.

સખીઓ—પ્રિય સખી એમ શું બોલવી હોઈશ
તમારી એક પણ પણ વને સંભાર્યા વગર જ-
નાર નથી. એક વાત ધ્યાનમાં રાખજે રાજા કે-

દાચિત્ ભૂત આઈને તને ઓળખે નહીં તો તારા હાથમાંની તેના નામની વીટી છે તે દેખાડજે, શકુ તલા—મા તમારા વચનથી મારું હૃદય થરથર કંપે છે. વડે એમ થાય ખરું કે ?

સખીઓ—એમ થાય શું? એનો અતિ સ્નેહને લીધે મનમાં એવી શંકા આવે.

શિષ્ય—છોકરીઓ હવે વહેલાં આગ્રેપી લો, જવાનું આધું છે.

શકુન્તલા—(આશ્રમ ભણી મોઢું કરીને) દાદા આ તપોવન હું પાછું ક્યારે જોઈશ ?

કાશ્યપ—દીર્ઘ કાળ સુધી રાણીનું પદ સોગવી પુત્રને રાજગાદી સોંપી પતિ સાથે શાંત જીવન ગાળવા આશ્રમમાં પ્રાણી આવજો.

ગોત્રમી—પુત્રી આવો હવે. (કાશ્યપને) હવે તમે પાછા વળો.

શકુન્તલા—તપશ્ચર્યાથી તમારું શરીર ધસાર્ડ ગયું છે. મારે સારૂ શોક કરીને તેમાં ઉમેરો કરશો ના.

કાશ્યપ—(નિઃશ્વાસ નાંખી) તારાં રોષેલાં વૃક્ષો ઉગેલાં જોઈ મારો શોક કેમ થમશે. પુત્રી હવે સુખે જા. તારો રસ્તો કલ્યાણ કારી થવો.

(શકુન્તલા ચાલવા માંડે છે.)

કાશ્યપ—અતસૂયો તમારી પ્રિય સખી અને મારી લાડકી પુત્રી ગઈ, હવે શોક કરશો નહીં. મારી સાથે આશ્રમમાં આવો.

બેડ સખી—દાદા! શકુન્તલા વગરનું આ તપોવન સુનું સુનું લાગે છે, તેમાં જઈએ પણ શું,

કાશ્યપ—ઘણુ રનેહને લીધે તમને એમ લાગે.
 પણ શકુન્તલાને, સાસરે વળાવી દીધાથી હું
 સ્વસ્થ થયો કેમકે,
 આખરે કન્યા ધન પારકું છે,
 તેને વળાવી પતિ પાસ આજે,
 આત્મા થયો આ મુજ શુદ્ધ જાંપી,
 મ.લીકને થાપણુ જેમ સોંપી.

૧૪.

(સગ-હોરી કાનડો.)

શ્યામ મોરે ખ્યારે-ખંસી મુંબાઓ
 ઘેલા ધુમતા મુજ ઉરનેરે
 આ રજનીના રંજમાં-શ્યામ મોરે-શ્યામરે !
 જો ! જાએ ત્યાં જમુનાનાં પાણીરે !
 કેવી શાંતિયાં સુતિ સહુ સદિ જો
 જમુનાને જામિની બુલાવે મને જામિની
 મને સંજારી પ્રીત પહેલી-કેલિ કરેલી તેમ
 શ્યામ મુન્દરીયાં આયો હો, મુને ના ગુરાયો.
 શંદનીમાં કંઈ છાંયડી, કરંતાં તરુવર શ્યામ;
 જમુના તટે હું એકલી, કયાં સંતાયો મુજ શ્યામ.
 શ્યામ મોરે આયો હો આયો.

૧૫.

ગરબી.

રસીલી ચંદાં ! હસે ભૂમિ સખી તારીરે ! રસીલી ચંદાં !
 હસે ભૂમિ સખી તારી, રસે રંગે ખિલનારી,
 વસે હવે ઉર ભારી રે, રસીલી ચંદાં ૧
 સખીપર પ્રીત કેરી ? પ્રીત શીઠ કળી લેવી ?
 મધી કંઈ જોડી તરીરે, રસીલી ચંદાં ૨

નલે દૂર વસનારી, નહીં અહિં ઠરનારી,
 કિન્તુ સખી મળનારીરે. રસીલી ચંદા. ૪
 કર ચંદા તું પ્રસારી, કર મહીં ભીડનારી,
 આલિંગે શું રનેહ ધારીરે. રસીલી ચંદા. ૪
 દુઃખ સમે તવ ભાસે, અરિ તંમિત્તા વિનાશે,
 સખી આનંદે પ્રકાશેરે. રસીલી ચંદા. ૫

૧૬.

ગાયન.

(રાગ-પીલુ.)

- (૧) ખુખી દેખકે કરતી હયે તારીક ખુદાયા.
 કયસી સીકતસે એ દુનીયા-ખનાયા. ખુખી
 (૨) સમાઈ ચેહ જહાં મેં અજબ અજબ તુરી,
 ઉત્તમ ઉસ્મે સખસે આદમકો ખનાયા. ખુખી
 (૩) ફરવા હોકે કરતા હું ઉઝર ગુનાહ કે,
 શરૂયસે સનમ તેરે સરદે ઝુકાયા. ખુખી
 (૪) હું મેં મેરે જખતક ચેહ બન રહેસા,
 જાલી મેરા રેહ કરંતેરી મુઝપે છાયા. ખુખી
 (૫) છાતીં ઘડકતી હયે હરસે કયામતકે,
 નોશીરં કયા જગામ તુઝકે દયેગા ખુદાયા. ખુખી

૧૭.

(ભોલી ગુલમ તું ફરસ.)

મી. એરચશ અવાસીઆ પુતલીયાઇ નામની બાઇને
 પરણી આમે છે. એ પુતલીયાઇનો આગલો ધણી કુખીને
 મરણ પામેલો. એરચશના નોકરનો જહેવા પરથી એ-
 રચશ હમેશાં ધીરમાં રહે છે કે રૂખેને તે પાછો પુત્રી લીકો.

પુત્રીબાઈની સહી નામ પોતાના ધણી પર છેડી પુત્રીને
 લાં આવી રહે છે. નામનો ધણી • ચીનગએસો લાંથી
 પાછો ફરી આવ્યો ત્યારે પોતાના દોસ્તદાર પર ચીડી મો-
 કેલેલી કે લીલીને એ સાથે લાવેલો છે. તે ચીડી નામએ
 વાંચતાં તે રીસાઈ પુત્રી પાસે ગઈ છે • એટલામાં નામનો
 ધણી મહેરનોસછ મહેરહોમછ નામને શોધવા આવે છે.
 એરચશા તથા તેનો નોકર ભીએ એમ સમજે છે કે ભેરા
 માગતો આવ્યો મારે પુત્રીનો આગસો ધણી હોયો જોઈએ.
 નામ આપતાં મહેરહોમછ જ્ઞાનજ્ઞાનનું નામ સાંભળી શેઠ અને
 નોકર બંને નક્કી માને છે કે તે તેજ છે. એરચશા અને મહેર-
 હોમછ વચ્ચે બોલાબોલી થાય છે. પુત્રી આવી તેમનું
 આશુ નામ પુછે છે અને જોળખે છે કે તેઓ પુત્રી-
 બાઈના જેઠ થાય છે અને લીલી તે ફક્ત કુતરી છે. અતે
 ઘોટાળાનો ખુલાસો થઈ જાય છે.

૧૮.

ગાયન.

સમજ ઇતના મન તું મોરા.
 લાખ બાર સમજાએ કહું મેં,
 કાંડે ન તજતે અપેરાં. સમજ
 જુડી મ.યા, જુડી કયાં,
 જુડા જગત પસેરાં.
 અંત સમે કોઈ કામ ન આવે,
 છત્ર પ્રભુ એક તેરાં. સમજ

૧૯.

ગાયન.

૨૦.

૨૦.

